

УДК 94(430:44:520):327“1940/1942”

ВІДНОСИНИ МІЖ РЕЖИМОМ ВІШІ ТА КРАЇНАМИ ОСІ. ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

В даній статті розповідається про встановлення взаємовідносин між Режимом Віші та країнами Осі та яке місце посідали вони в системі міжнародних відносин під час Другої світової війни. Дається аналіз внутрішньої політики та її вплив на Францію в роки Другої Світової війни. Яка роль була в цих процесах маршала А. Петена і його найближчого оточення. Що було зроблено керівництвом Французької держави: їх перемоги та поразки у дипломатичних баталіях.

Ключові слова: Режим Віші, зовнішня політика, окупація, колоніальні території Франції, маршал Петен

Сучасна історіографія дуже пильно розглядає Другу Світову війну. У 1940-1942 рр. міжнародні відносини відіграли важливу роль як у зміну на фронті, так і в житті населення, що опинилось на окупованих територіях. Важливу роль зіграли дипломатичні відносини між Режимом Віші і країнами Осі. Головним завданням нашого дослідження є зрозуміти, що представляли ці взаємини і на скільки був незалежний у своїх рішеннях уряд Французької держави, до чого призвело в кінцевому результаті рішення маршала Петена. На жаль, на сьогоднішній день дослідники даної проблематики не можуть повною мірою розкрити характер цих міжнародних відносин. Пояснюється це тим, що ряд документів є досі засекреченими – тому неможливо дати повну оцінку взаємовідносинам держав в роки Другої Світової війни. Ще однією ключовою проблемою у вивченні даної теми – Режим Віші довгий час вважався маріонетковою державою, і тим самим його політичні дії вивчали у рамках зовнішньої політики Третього Рейху – цим обумовлена відсутність окремих статей чи монографій,

присвяченій міжнародної політики Французької держави. У працях французьких і радянських істориків даний період маловивчений і майже не проаналізований. В українській історіографії ця тема поки що не була висвітлена.

Якщо говорити про тих авторів, які торкалися цієї теми, то це в першу чергу: Кіссельгоф І. С. у своїх працях: «Історія Франції в роки Другої Світової війни» та «Правлячі кола і народні маси Франції після нападу фашистської Німеччини на СРСР» дає опис та невеликий аналіз взаємин між Третім Рейхом та Режимом Віші у північно-африканських колоніях Французької держави. В своїх працях він показує, що маршал Петен довгий час не хотів аби німецькі війська могли використовувати військові бази французької армії [1,2]. Більш детально про співпрацю уряду Петена з Третім Рейхом говорить інший радянський історик Смірнов В. П. Він висвітлює, які угоди були досягнуті між Ф. Петеном та А. Гітлером щодо дій у Північній Африці [6,7]. Треба зауважити про те, що вони не говорили про Французьку державу, як маріонеткову, а як про повноцінного партнера у системі міжнародних відносин. На жаль, про взаємовідносини між Режимом Віші та Японією ми майже нічого не можемо сказати, тому що Південно-Східна Азія маловивчена у контексті даної теми. В праці Можейко І. В. «Західний вітер – ясна погода» подано тільки опис подій, що відбувались між Французьку державу та Японією [3]. Так само тільки опис подій є у праці Р. Н. Севостьянова та А. В. Уткіна «США і Франція в роки війни 1939-1945 рр.»[5].

Створюючи свою незалежну державу, перед урядом Петена було завдання – спробувати вибудувати свою чітку дипломатичну лінію. Але в реаліях життя Французької держави це здавалося неможливим. Доклавши величезних зусиль, дипломатичний корпус і уряд Петена намагались зробити все можливе для максимальної користі від взаємин країн Осі і майбутніх країн антигітлерівської коаліції.

Після того як 22 червня 1940 р., між країнами було підписано Комп'єнське перемир'я, французькому уряду довелося співпрацювати з Німеччиною. Адже в той момент у Франції не було надійного союзника, який міг би допомогти уникнути цього

перемир'я і продовжити боротьбу проти Вермахту. Маршал Петен усвідомлював, що співпраця з німцями має бути конструктивною і необхідно зберегти те, про що вдалося домовитись під час переговорів. Але у Німеччині були свої плани на рахунок Франції та її колоніальні володіння.

Вже 15 липня 1940 р. голова німецької комісії генерал Штюльпнагель від імені Німеччини висунув ультиматум Віші – «просилося» передати Німеччині 8 аеродромів в Марокко, в районі Касабланки. Під контроль німцям пропонувалось віддати залізницю Туніс-Рабат і порти в Північній Африці і Південній Франції. Уряд Петена не погодився на такі умови – німецьке командування нічого не пропонувало, не було натяку на будь-яку компенсацію. Вже 17 липня маршалом Петеном було відправлено лист Гітлеру, в якому говорилося, що Франція не надаватиме свої бази німцям, а у випадку нападу третьої сторони – зможе самостійно дати відсіч ворогу [6, с. 216-217].

Важливу роль Франція грала в планах Німеччини щодо англійських колоній в Африці і Гібралтару. Гітлер вважав, що завдяки допомозі Франції та Іспанії можливе швидке захоплення вищезгаданих територій. На зустрічі 24 жовтня, яка відбулася в Монтуаре, Гітлер запропонував Петену разом співпрацювати проти Великобританії. Маршал погодився на пропозицію, але не міг визначитись з умовами. В свою чергу, П. Лаваль спробував пояснити невпевненість в словах Петена. З одного боку, за словами прем'єр-міністра, Франція згодна почати бойові дії проти англійців, з іншого боку – це було недоцільно, так як може виникнути обурення серед населення. Але вже 25 жовтня уряд Петена розпочав активну підготовку до війни з Великобританією.

Петеном був розроблений план по захопленню англійських колоній в Африці. У випадку нападу з боку Великобританії передбачалося бомбардування Гібралтару, Батерсту, Фрітауну, Кано. 31 жовтня в Парижі відбулася зустріч між П. Лавалем, Хюнтцігером, Бутильє і Абецом. Вішисти очікували, що в разі початку військових дій Французької держави проти Великобританії, Німеччина піде на поступки. Але Берлін не бажав йти на компроміс з Віші [6, с. 223-225].

У цей час між французькою і німецькою адміністрацією розпочались перші конфлікти. Ситуація у Французькій державі поступово стала погіршуватися. Вже листопаді, в газетних видання з'явилися статті, які відкрито виказували про недовіру з боку населення до держави. Ряд обіцянок, які були дані урядом Петена про рівноправну співпрацю не здійснились. Крім того, оточення маршала все частіше вказувало на те, що П. Лаваль бере на себе велику відповідальність в переговорах з Німеччиною. Тому 13 грудня 1940 р. маршалом Петеном було прийнято рішення про відставку Лавалля. На протести вже колишнього прем'єр-міністра, Петен відповів, що політика співпраці без його участі буде проводитися продуктивніше.

Положення маршала похитнулося. По-перше, Лаваль був лояльний у питання, які цікавили Німеччину. По-друге, ускладнилася ситуація в Африці, і в Берліні до кінця не вірили французькому керівництву. Берлін зажадав негайного повернення П. Лавалля на пост прем'єр-міністра, на що маршал відповів відмовою. Німецьке керівництво не влаштував такий стан справ. Берлін доклав усіх зусиль для зближення колишнього прем'єр-міністра і маршала. Був знайдений компроміс, завдяки якому Лаваль мав повернутися в уряд, але Гітлер вирішив його залишити в резерві, так як для німецького керівництва не було зрозуміло їх становище в Північній Африці [1, с. 72-76]. Петену було необхідно довести, що він хоче співпрацювати з Німеччиною. Вже в лютому 1941 р. йому випала така можливість. З боку уряду маршала було запропоновано допомогу з постачання механізованого корпусу Роммеля [6, с. 225].

Для самої Німеччини співпраця з Францією і утримання її в своїй сфері впливу було життєвоважливим питанням. Сам Гітлер наголошував, що до 1941 р. перед німецьким керівництвом стояли два завдання: 1) хід кампанії на Сході; 2) розвиток відносин з Францією, від яких залежить розгортання військових дій в Африці. Крім того, Французька держава була однією з найважливіших сировинних баз Рейху. У листі Ріббентропа підкреслювалося важливість допомоги, яку могла надати Франція. Тому 5 травня

1941 р. Абец почав переговори на цю тему з тодішнім прем'єр-міністром Дарланом.

Уряд Петена мав дати згоду на встановлення німецького митного контролю на своїх кордонах, контроль за фінансами Французького держави і збільшення поставок необхідної продукції Німеччини. З боку Рейху для французького уряду були представлені умови зменшення окупаційних платежів. 11-12 травня Дарлан відправився в Німеччину на зустріч із Ріббентропом і Гітлером. В процесі перемовин адмірал підкреслив своє бажання тісної співпраці у військовій сфері. Здавалося, що ніяких протиріч не могло виникнути [6, с. 229].

Натомість в червні урядом Петена було піднято питання про доцільність підписання даної угоди. У випадки підписання угод, Віші повинні розірвати дипломатичні відносини з США і почати бойові дії проти Великобританії. За наполяганням генерала Вейгана, який говорив про те, що північноафриканські території повинні залишатися під протекторатом Франції, і адмірала Легі, що підтверджує, що у випадку підписання угод погіршуватися відносини з США. Дивлячись на ситуацію, Петен прийняв рішення – відкласти ратифікацію Паризьких угод [1, с. 101-103]. У Берліні це було розцінено, як недоброзичливий жест з боку Віші. Генерал Фогль неодноразово дорікав уряд Петена в зриві даної угоди. У свою чергу, вішістами було підняте питання про законність військової адміністрації в Ельзасі. Це призвело до ще більшого непорозуміння з обох сторін.

У відповідь на прохання Віші, Ріббентроп дав вказівку, що переговори з урядом Петена можуть бути розпочаті після того, як будуть врегульовані всі питання з транспортуванням й постачанням військової техніки та необхідного палива для німецьких військ. Зволікання з боку Французької держави можна пояснити тим, що уряд боявся втратити свої колоніальні володіння і бойові з'єднання, як це сталося в Сирії. У Віші розуміли, що поки Німеччина веде війну з СРСР, вони можуть розраховувати тільки на свої сили [2, с. 95-96]. Але як відомо, Паризькі угоди були важливі для німецької сторони. Вже 21 травня 1941 р. в Парижі почалися переговори. Німеччину представляли генерал

Варлімонт, начальник оперативного відділу при німецькому верховному командуванні, підполковник Вестфаль, Абец. Також на цій зустрічі був присутній головнокомандувач сухопутних сил фельдмаршал Браухич. Французьку сторону представляли адмірал Дарлан, генерал Хюнтцігер, адмірал Платон, Бенуа-Мешенон і де Брінон. Про важливість цієї угоди свідчить такий факт. 26 травня між Німеччиною і Туреччиною мав бути підписаний договір, але зі слів Ріббентропа було зрозуміло, що для Німеччини в той час пріоритетним французький напрямок: «Наші сьогоднішні відносини з Францією і особливо наша співпраця з цією країною в Сирії не допускають того, щоб ми підтримували Туреччину в будь-яких претензії в цьому напрямку». 28 травня протоколи були підписані» [6, с. 140]. Він складався з 3 угод. Вони дозволяли Німеччині без перешкод діяти на території французьких баз, які перебували в Північній, Західній Африці і в Сирії.

Крім цього, французькому уряду вдалось підписати особливий додатковий протокол. У ньому говорилося наступне: 1. Німецький уряд має надати необхідне ресурси, щоб посилити військову міць в Західній Африці. 2. Берлін надасть вішісткому уряду політичні та економічні поступки, які дозволять їй піти від дипломатичного скандалу. Але в той момент Німеччина була зайнята підготовкою до війни проти СРСР. Надання військової допомоги уряду Петена не входило в плани німецького керівництва. Незважаючи на це, з французької сторони почали реалізацію Паризьких протоколів. До початку травня в Ірак була вставлена значна партія зброї. З боку Французької держави було відправлено прохання про військову допомогу в Сирії проти сил де Голля і англійських військ. При цьому з боку Віші було прохання, щоб німецькі війська не базувалися на французьких аеродромах. Це пояснювалося тим, що міг виникнути конфлікт між німецькими і французькими льотчиками. Німеччина відмовила у допомозі [6, с. 230-231].

8 червня 1941 р. з боку «Вільної Франції» і англійських військових з'єднань була проведена операція по захопленню сирійської території. За наказом маршала Петена війська Французької держави надали їм збройний опір.

Вже 14 липня 1941 р. в місті Сен-Жан-Дакр генералом Денцом була підписана капітуляція [1, с. 103-104]. Безсумнівно, втрата позицій на Близькому Сході для німецького керівництва була неприємним повідомленням, але тоді основні сили були спрямовані на підготовку до війни проти СРСР. Після поразки в Сирії уряд Петена більш обережно ставилася до співпраці з німцями, але постачання Вермахата тривало. В середині червня на зустрічі з німецьким керівництвом відбулася зустріч, на якій обговорювалися угоди прийняті в травні з постачання німецьких з'єднань. Вішисти були згодні на продовження співпраці за умови, що вони будуть підготовлені краще, ніж в Сирії [6, с. 232].

На тихоокеанському просторі Віші співпрацювали з Японією. Після початку переговорів військового французького командування з Німеччиною, Японія вимагала від Франції припинення перевезень в Китай [3]. І вже 20 червня було підписано відповідну японо-французьку угоду. На початку серпня з боку Японії було надано французькій владі в Індокитаї нові вимоги: Японії було необхідно право на будівництво нових військових баз і використання залізниць для транспортування військ. У зв'язку з цим, між американською адміністрацією і урядом Віші виник ряд розбіжностей. Хелл направив Петена лист від США, де говорилося, що американський уряд сподівається на відмову Франції задовольнити японські вимоги. Але МЗС Віші по суті, ухилився від відповіді, заявивши, що Японія вимагала не військових баз, а тільки права на проходження військ через Індокитай [5, с. 77]. Стурбованість Вашингтона пояснюється тим, що для них Японія була потенційним суперником на тихоокеанському просторі. На початку вересня від Токіо надійшли нові вимоги. Крім попередніх умов, Японія бажала створення аеродромів в районі Хайфону, польоти над вішистською територією і контроль над всіма портами. Уповноважений орган діючої влади Французької держави був зобов'язаний припинити будівництво оборонних укріплень і повністю співпрацювати з японською владою.

Довгий час уряд Віші не бажав здавати свої позиції в Індокитаї. Не підписувати даних угод вішістам дозволила заява обіцянка Чан Кайши, про те що він веде свої сили в Індокитай в разі появи Японії

в Тонкінській затоці. Вішисти спробували цю заяву використати на свою користь, аргументуючи тим, що за китайським лідером стоять США та Великобританія. Це зупинило на короткий проміжок підготовку Японії. Але 30 серпня Франція визнала за Японією право на економічний і політичний вплив на Далекому Сході і погодилася, що Японія отримає переваги перед третіми державами на території Індокитаю. Але уряд Віші наполегливо відмовлявся підписувати з Японією угоду без попередніх гарантій недоторканності території Французького Індокитаю, що не влаштовувало Японію. Ніяких гарантій Франції вона не мала наміру давати. Підписання пакту між Німеччиною, Італією і Японією дозволило змусити підписати французів угод з японцями [3]. 23 вересня вимоги японців були задоволені. Такі поступки з боку уряду Петена на користь японців, дозволили б лобювати свої інтереси в переговорах з Німеччиною [5, с. 78-79]. 29 липня 1941 р., між Віші і Японією було підписано ще один протокол про спільну оборону Індокитаю [4, с. 350-351].

Підводячи підсумки до вищесказаного, можна зробити наступні висновки. Після початку бойових дій проти СРСР суперечності між Режимом Віші і Німеччиною не припинилися, а перейшли в нову фазу загострення. Маршал Петен не хотів аби могутність французької колоніальної імперії працювала на Третій Рейх, що в свою чергу прискорило повну перемогу А. Гітлера у війні. Після вступу Радянського Союзу у війну була утворена антигітлерівська коаліція, до якої увійшли США і Великобританія. В цей час, Франція активно надавала допомогу Німеччині на Східному фронті. А співпраця з США давала їй додаткові ресурси, які Французька держава, в свою чергу, розраховувала обміняти на поступки з боку Німеччині. Погіршення стану німецької армії на Східному фронті і в Африці, поставило перед керівництвом Третього Рейху питання щодо повної окупації всієї французької території.

Отож, з моменту окупації між Французькою державою і Німеччиною припинилися міждержавні контакти. На азіатському векторі уряд Петена намагався всіма можливими засобами отримати більше прав для метрополії, не дивлячись на загрозу своїй колоніальної могутності в Азії.

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ РЕЖИМОМ ВИШИ И СТРАНАМИ ОСИ. ИХ МЕСТО В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В данной статье рассказывается об установлении взаимоотношений между Режимом Виши и странами Оси и какое место занимали они в системе международных отношений во время Второй мировой войны. Дается анализ внутренней политики и ее влияние на Францию в годы Второй мировой войны. Какова роль в этих процессах маршала А. Петена и его ближайшего окружения. Что было сделано руководством Французского государства: их победы и поражения в дипломатических баталиях.

Ключевые слова: Режим Виши, внешняя политика, оккупация, колониальные территории Франции, маршал Петен

Damaskin V. V.

RELATIONS BETWEEN VICHY AND THE AXIS. THEIR PLACE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

This article describes the relationship between the Vichy Regime and the Axis powers, and what place they occupied in the system of international relations during the Second World War. The analysis of internal policy and its effect on France during the Second World War. The role of these processes A. Marshal Petain and his entourage. That was made by management of the French state, their victories and defeats in the diplomatic battles.

Key words: the Vichy Regime, foreign policy, the occupation, colonial territories of France, Marshal Petain

Джерела та література

1. Киссельгоф И. С. История Франции в годы Второй Мировой войны / И. С. Киссельгоф. – М.: Высшая Школа, 1975. – 208 с.

2. Киссельгоф И.С. Правящие круги и народные массы Франции после нападения фашистской Германии на СССР/ Ученые записки Башкирского гос. ун-та им. 40-летия Октября.–1957.– С.73-106
3. Можейко И. В. Западный ветер – ясная погода [Электронный ресурс] / И. В. Можейко – М.: АСТ, 2001. – Режим доступа: <http://militera.lib.ru/h/mozheiko/01.html> (12.04.2016)
4. Протокол между Францией и Японской империей о совместной обороне Французского Индокитая // під ред. Кузнецова Д. В. Хрестоматия по истории международных отношений. Новейшее время. / під ред. Д. В. Кузнецова-Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2013. – К. 4. – 2213 с.
5. Севостьянов Г. Н. США и Франция в годы войны 1939-1945 гг. / Г. Н. Севостьянов, А. И. Уткин. М.: Наука, 1974. –398 с.
6. Смирнов В. П. Начало сотрудничества правительства Виши с Фашисткой Германией // Французский ежегодник=Annuaire D'etudes Francaises за 1963. – М. : Наука, 1964 – 301 с.
7. Смирнов В. П. Правительство Виши и война гитлеровской Германии против СССР // Французский ежегодник. 1965 г. : Статьи и материалы по истории Франции – М. : Наука, 1966 – 311 с.

Калагін В. А.

Науковий керівник – к.і.н., доц. І. М. Шкляєв

УДК 94 (57+ 571.6)

ПРИЄДНАННЯ СХІДНОГО СИБІРУ І ДАЛЕКОГО СХОДУ ДО РОСІЇ В XVII СТОЛІТТІ

У статті автор розглядає проблему приєднання Східного Сибіру і Далекого Сходу до Росії в XVII столітті. Характеризує причини та наслідки цих подій. Висвітлює питання приєднання корінних народів і їх взаємини з першими поселенцями.